

SZABÓ DEZSŐ

CSODÁLATOS ÉLET

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

AMTAK Bt, 2025

Cop. AMTAK Bt, 2025

Felelős szerkesztő: Varsányi József

Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs, Semmelweis u. 6/B.

06 20 218 6762 amtakbt@gmail.com

www.amtak.hu

Látogasson el webáruházunkba, és böngésszen!

ISBN 978-615-6907-86-8

Készült: AMTAK Bt, Budaörs

ELSŐ KÖTET

*Si vis profectum haurire: lege
humiliter, simpliciter et fideliter.
De imitatione Christi.*

ELŐSZÓ.

Oh te szegény regény, oh én szegény legény! Cirus király néma fia egyszer elkiáltotta az Elsodort falut és szerte szét a megmarcangolt országban néma szivek hallották meg, magukhoz ölelték s felszabadult szóval mondták: ez az én kiáltásom, ez az én kiáltásom! És olyan jólesett nekik, hogy kinyújtózhattak az izmaimban, hogy láttak szemeimben és hogy zokoghattak a fájdalommal, hogy azt mondták: - Téged kivételesen még nem ütünk agyon, pedig a természet minden kivételes adománnyal megajándékozott hozzá. Közben ugyan bevádolunk istenkáromlásért, közszemérem megsértéséért és ugató morál-kannibálokat uszítunk a lábikráidba. De te azért csak élj, egye fene, még azt is elnézzük neked, hogy jóllakjál, mert még sok belénk taposott fájdalom vár megkiáltásra. A két forradalom minden vércseppje és szégyene, szomjas bosszúnk és sunyító gyávaságunk vár a te megmutató, igazságottevő harsogó képeidre. Még egy

ilyen regényt eltűrünk tőled, de akkor aztán halálosan megbotránkozunk, kitagadunk s tőlünk ott dögölhetsz meg valahol a Csokonay, Katona vagy Ady sírja táján.

Nagyon meghatottak e szavak és mint mindig, ha az emberi jószág egy csücske nyúlt felém, egész szervezetem hálásan engedelmeskedett. Felhőzött is bennem, dörgött, villámlott egy új regény. Az utolsó két esztendő egy vértől és könnytől nyers roppant vízióba verődött össze bennem, ahol túl az érdek minden ítéletén, mély emberi valóját mutatta volna meg minden tragikus arc. Már minden alakja élt élete millió gyökerével, már szívtam levegőjüket, már napi dolgaim közt is felkísértettek belém és önmagukká tettek. "Megered az eső" lett volna a regény címe s nagyobb boltozatú és több arcú lett volna, mint az Elsodort falu. És ez a regény meg is lesz, de miért nem lett meg most?

A proletárdiktatúra utáni időben, melyet melankólikus lucus a non lucendoval keresztény nemzeti érának neveztek, az a naiv hit gyűlt fel bennem, hogy nekem is tennem, agitálnom, üvölnem kell, hogy az én diadalmas egészségemre is szüksége van a magyarságnak, hogy meginduljon az élet felé. Ezért aztán tagja lettem egy csomó hol szörnyen titkos, hol túlságosan nyilvános egyesületnek, szövetségnek, ligának, társaságnak, körnek s az emberi tétlenség más hasonló szelid formájának. Igen sokszor beleültem olyan székbe, mely magasabbra volt deszkázva, mint a többi székek. Ott nagyon szívreható dolgokat szavaltam és azok, akiknek a széke alacsonyabban volt, izzadtak és egyik tenyerüket a másikhoz verdesték. Közben kaptam koszorúkat is, hol

ezüsből, hol virágokból, melyeknek szalagjain igen hizelgő mondatok voltak. A pesti nemzetiségi sajtó régi műveimből jegyzetes kiadást rendezett s pontosan bebizonyította, hogy eladtam a lelkeket, csak a vevőt és az árat nem tudta megnevezni. A "Koko cúgszfürer" és "Platina princessz" regények szerzője pedig, kinek keletkezését a Thaly-gyűjtemény egyik kuruc verse leplezte le, jogos felháborodással látta, hogy a Lenin-fiúk neki osztott pofonjaiért is az én könyvem veszik. Ezért keresztény, nemzeti, liberális, filozemita baritonjával mint fáradhatatlan refrént bögte bele a lármába: - Kommunista! Huszonhatezer korona! Kommunista! Huszonhatezer korona!

Ez a sok zakata eleinte határozottan gyarapította az egészségem és erőim tudatát. De mikor nyárra fordult az idő s az emberek aratásra gondoltak, szembeálltam magammal és kérdeztem: mit használtál mindezzel a lármával?

Ez a kérdés olyan volt, mintha valaki pofonvágott volna. Nyakamba szedtem a lábaimat és ide futottam ebbe a kis eldugott faluba, hogy megírjam a Megered az eső-t. És ekkor történt a csoda.

Kipakoltam jegyzeteim, megfogtam a tollat. És akkor a falu megfogta a kezem, ezer szelid dolgát berakosgatta a szemeimbe, pihentető nagy csendjét végighúzta a lelkeimen: - Itt te nem fogsz ilyen borzasztóságokat írni, itt én tartom ajkaidhoz a mellemet, itt én mesélek neked.

És egyszerre, egy pillanat megvillanásában bennem volt ez az új regény minden részletével, minden alakjával. Honnan jött, mikor keletkezett? Talán az őс homéroszi emlékek párologtak fel bennem, mint esős völgyek megbujt juhait, vagy haragos Toldy kelt ki sírjából, hogy elhozza nekem szelidebb öccsét? Nem én írtam ezt a regényt, valami őс emlékezés diktálta s én csak a toll és a tinta voltam.

Soha mostohább helyzetben nem indult regény útnak, mint ez. Mintha fiúörökös vár a fiatal pár s egy szőke kislány bimbózik ki belőlük. Várja a közönség az öklömet, hogy verjem el a bosszúját, vár megrajzolt rémeket, akikben ádáz igazságtétellel felismerheti pesti gyűlöltjeit, nagy megbotránkozásokat és megidézett szörnyűségeket vár tőlem: és adom meghajló kalaszát ennek az egyszerű mesének. Hogy mert ez a nyitottszemű margaréta felfakadni az Elsodort falu tövén?

Jönni fognak, akik megkövezték az Elsodort falut, remélve, hogy a kövek rajtam koppannak. El fogják olvasni ezt és leteszik, mondván: - Mégis csak érdekes regény volt az Elsodort falu.

Jönni fognak a kis hisztériák, a nyers erőszak és véres szavak éhesei, elolvassák és mondják: - Hisz ez olyan, mint egy erdő, ahol árnyék és napos tisztás van. Minden olyan egyszerű és annyi az egészség benne. Ezzel akarja Szabó Dezső etetni a pesti idegeket? Határozottan érdekes regény volt az Elsodort falu.

Jönni fog Csír Csár tanár úr és beledugja tanársága csápjait, mint esti tücsök a végtelen mezőbe. És meg fogja állapítani, hogy ez a regény nem is regény és szidni fogja a műfajtalanságomat. És mondja: - Kezdem megbocsátani az Elsodort falu stilisztikai, retorikai, valamint poétikai hibáit is.

És jönnek azok, akik úgy állanak a tövemben, mintha a pizai ferde torony volnék. És lihegve lesik, mikor dől ki egy téglából. És mondani fogják: - Hol vannak a nagy zúgó erdők? Egy Elsodort falura ráhibázott, de már elernyedte, penzióba lehet küldeni.

Jönni fognak és én nyugodt mosolygással nézem az új termést. Mert jóízű kenyér és üdítő víz lesz ez a könyv azoknak, akik tiszta ajkakkal fognak utánunk következni. Izenet ez a könyv: a földnek, az egészségnek, a jósnak ízenő nagy hívása. Himnusz ez a könyv: jóakarátú szíveknek zengi himnuszodat örök Rend, örök Tisztaság!

Oh fiatal vagyok még s hidd meg, felriadt magyar, hogy rakhatnak cézárokat és új parancsolót reád, de a fiatalságod ma én vagyok. És mélyemben nagy termő szépségek titkai gyűlnek. Oh tékozló, zárult szívű magyarság, ha felém hajolnál és azt mondanád: Dezső, szeretlek: minden rejtett csíráim vert arany lenne számodra. Hiszen ellöktél mindenkit, aki szeretett és termelt számodra, már változatosságból, vagy tréfa kedvéért, próbálj szeretni engem, nyisd rám szemeidet és akkor gazdag termés lesz mindaz, ami teéretted adatott belém. Én kényeztetett gyermeknek születtem, dédelgess

és olyan bokrétát adok a születésnapodra! Mert nagy születésnapod lesz még.

Kérdeztem azelőtt: honnan ez a mese, micsoda ősz emlékezés diktálta a termékenység s a szent család tiszta meséjét? És most két meleg, sötét szem pattan fel bennem, egy fájdalmas száj nyílik meg és egy hang szól ősz mesemondó jósággal. Egy hang, mely jó, mint a kenyér és meleg, mint a nyáresti mezők. Ez a hang adott lelket nekem.

Egy nyolcvanéves asszony járja mindennapi szelid idézéssel a kolozsvári temetőt. Keresi szétszórt gyermekeit, keresi élete elfűjt vetését, keresi Erdélyt. És mikor fáradtan hazatipeg, a holdviláguccai kis házban öreg Jókai meséin úszik el a lelke, hogy lehessen még egy napot élni, még egy napot várni, még egy napot imádkozni.

Tőle jön ez a mese. Tőle jön minden jóságom, minden megváltó akaratom. Tőle jön végtelen szerelmem a megrabolt tragikus faj iránt. Ő zúduló erőim szárnya és minden hitem. Semmi sem lettem volna nélküle és minden ő általa lettem.

Ő nem jöhet hozzám, én nem mehetek hozzá. És jó szemei utolsó nézésénél nem lehetek ott, nem kísérhetem el az utolsó költözéskor. Nem sírhatom el neki, hogy minden kétségbeesett vergődésem a jó felé azért volt, mert az ő fia voltam. És hogy ő győzött bennem s minden örvényen diadalmi zászlóm leng.

Az este ráhajlik a somogyi falura, az élet színei lehervadnak. A sötétben felmozdul a hazatért falu s a vacsora füstje szétszáll, mint egy szelíd hívás. De előlem elsüllyed a falu, kivesznek hangjai az egymáshoz hajló életnek. A sötétség határai széttágulnak s mintha végtelen fekete mezőkön zokogó vonat rohanna. Idomtalan halotti táncban roppant hegyek ütik fejük a világtalan boltozathoz. Sápadt temetők keringenek s mint beteg kelevények, felpattannak a sírok. És szétkereső vázak nagy jajgatással hívnak számadásra: - Hová tettétek a fájdalom, a vér, a munka drága földjét? - Nagy templomok halványsága világít, mint holt arcok fehérsége: ez Kolozsvár, ez Brassó, ez Marosvásárhely, ez Székelyudvarhely, ez Sepsiszentgyörgy temploma. És templomból, temetőből, sötét mezőből és döbbent erdőkből: földből, kőből, csontból, húsból egy végtelen zokogás száll az elfordult Isten felé: Erdély! Erdély! Erdély!

Somogyvámos, 1920.

Szabó Dezső.

I. HÁROM HALÁL.

1.

Pista a küszöbön állott és nézte a galambokat. A galambokat nézte, meg a fecskéket, amint el-elkaptak egy

levegőben úszó legyet. - A rektor úr megint részeg volt, - gondolta Pista.

Szabó Áronné a sütőházban, az udvar sarkában, a nagy búbos pestet etette lánggal. Odaszólt a fiához:

- Te Pista, te, hozz még egy markocska fát, de szaporán.

Pista odaszaladt az udvar fenekén felhalmozott fenyőágakhoz, miknek szaga nehéz volt a meghajló napban. Tátott szájjal szívta be a jó szagot és megduzzadt tőle a melle. Felkapta a baltát, rátett egy ágat a tuskóra s két-három nagyot ütött rá. Gyöngyös, a fiatal kuvasz odafutott s nagy büszke szemekkel nézte kis gazdáját. Pista odamosolygott neki.

- Ugy-e, Gyöngyös, milyen erős vagyok! - mondta a Pista mosolygása.

- Siess már, ebadta varangybékája, - türelmetlenkedett Szabó Áronné.

Pista egy óriási nagyot ütött a fenyőgallyak közé, magához szorított egy nagy csomót s hátravetett fejjel, előretaszított hassal vitte a fát anyjához. Lábának és fejének minden mozdulatával mutatta, hogy milyen nagy terhet visz most. Gyöngyös utánaballagott és elismerőleg csóválta a farkát. A kis kacsák is felhápogtak az útjában:

- Ez legény! ez legény! ez legény! - és megrázták csőrüket a kerek kút melletti pocsétában.

- Gondolom, gondolom, - mondta egy öreg liba.

Szabó Áronné átvette a fát fiától és bedobta a tűzbe. Nagyot harapott a tűz, azután elkezdett sercegni, táncolni, füttyülni s szép aranyhaja kilobogott a pest száján.

- Milyen szép a tűz, édesanyám, - mondta Pista.

- Te gyüge, te gocoj, tudod már a leckét? - kérdezte Szabóné és megcirógatta a Pista bodros szőke fejét.

- Nincs semmi új lecke, mert a rektor úr ma részeg volt és nem tudta felkérdezni a régit. Mikor bejött, rátette a kalapját a kalamárisra. Aztán mikor kiment, a kalamárist is feltette a fejére. Akkor a tinta ráfolyt a képére. Úgy kacagtak a gyermekek, a rektor úr pedig úgy pofon vágta a Kozma Lajit, hogy megeredt az orrávére.

A házból két öreg köhögés szállt ki s lassan hullott alá a rezdületlen levegőben, mint két széles őszi levél.

- Menj be fiókám, nézd meg, nem kell valami édesapádnak, - mondta Szabó Áronné.

A gyermek szökdécselve ment be a házba, a kutya folyvást nyomon kísérte. A nagy földes konyhából balra nyitott, ott feküdt Szabó Áron, az öreg harangozó. Félig ülve feküdt az ágyban s a feje alá volt támasztva egy nagy párnával. Mellette egy széken orvosság, egy pohár víz, egy fél citrom s mi egy s más volt. Vele szemben, a falon, a feszület, rajta az Úr Jézus, aki félrehajolt s nézte Szabó Áront. Pista kérdezte:

- Édesapám, nem kell valami édesapámnak?

Az öreg szürkésavós, halványkék szemeibe kijött egy jó öreg mosolygás, mint egy vén beteg galamb a napos ereszre. Belefújta az orrát egy éktelen nagy sárga zsebkendőbe, - akkora zsebkendő volt, hogy egy falu nátha elfért volna benne, - köhögött kettőt-hármat és recsegve, zihálva mondta:

- Nem kell semmi, fiam, nekem már semmi sem kell, menj csak játszani.

Gyöngyös odament az ágyhoz s szomorúan odafente fejét öreg gazdája lelógó kezéhez. Azután Pista után loholt, aki már a külső küszöbön állott.

Pista egy percre megállott a küszöbön, kinyújtotta két kis karját a levegőbe s egy óriásit ásított. Valami hideg szomorúság fogta meg a szíve csücskét. Hát látja, hogy a disznó átdugja orrát a kerítés nyílásán a kertbe és húzza maga felé a káposztalapít. Reákurjantott:

- Cseka ne, cseka ne, menj el onnan, egye meg a fene a bőrödet!

Azzal nekirohant s olyant kergetett a disznón, hogy az ijedtében nekifutott a Szabó Áronné kiterített zöld keszkenőjének. A keszkenő a disznó fejére csavarodott, attól az még jobban megijedt, ész nélkül futott az ól alá s onnan sírt ki. Csak a példa nagy orra látszott ki a keszkenőből. Olyan volt, mint a hájas Szűcs Mózesné,

mikor az özvegységét siratta. Pista a köldökéig kacagott és kiáltott:

- Édesanyám, édesanyám, a cseka beállott ténsasszonynak.

Szabóné már az izzó parazsat kaparta félre a pestben s mellette nagy teknőben várt az áldott tészta. Odakiáltott a Pistának:

- Ülj szépen, te és ne ténsasszonyozz, mert ha baja lesz a keszkenőmnnek, bizonyisten megkujakollak.

Pista levette a kendőt a disznóról, a kert kávéjára terítette és bement a kertbe. A kert hegynek ment s lehetett látni onnan a házat, az udvart, az egész falut s a távoli mezőket. Lassan ment át a kerten, keze kinyúlt egy ágacska, egy lapu után, tépett is egy-egy csücsköt belőlük, de nem tudott róla. Közben-közben megszagolta az ujjait. Felment a kert végére, a nagy jegenye alá, nekivetette a hátát a jegenyének és nézte a világot.

Április közepe volt s a kert díszes részében, közel a ház hátsó ablakaihoz, már sárga viola, császárszakáll s ékes liliomok harangoztak a mozdulatlan napban. A kert mellett két orgonabokor nagy violaszín virággerezdekkel volt tele s a jó szag úgy szállt az ég felé, mint a jó Ábel vidám tüze. A kalarábé, káposzta már terjengette próbálkozó leveleit, a kapor már finom árnyékcspkére osztotta az édes napot s a hagyma pocakosodott, mint az öregbíró. Pista érezte mindennek a szagát s hallotta a Gyöngyös lihegését, ki lábaihoz nyúlva úgy tett, mintha aludnék.

A faluban már itt-ott felszállt a készülő vacsora füstje s bánatos édes szaga elterjedt Pistáig. Az elterült mezőkön rezdületlenül állt a serkedő élet s mint édes nehéz mézet itta a lemenő napot. Nagy nyugalom volt a kis falu és olyan édes íze volt az életnek, hogy Pistának kicsordult a nyála a szájaszélén. Kis szívében, mint egy nagy hála, nagy jószág nyújtózkodott végig. Magához ölelte a szundikáló kutya fejét.

Azután a távolba nézett, ahol nagy erdő bontotta zöld selyme frissességét. Milyen jó volna menni, menni, nagy sötét erdőkön át távoli világító kis fény felé. Aztán odaérni, ott egy kis kunyhót találni csokoládékerítéssel, jó öregasszonnyal. Az öregasszonynak egy szép szőke leánya volna, olyan mint az öreg bíró Boriskája. Az öregasszony elbujtatná őt s este hazajönne az óriás. Ő megvívna vele, legyőzné s jó friss vacsorát ennék az öregasszonnyal s a szép szőke Boriskával. Jó nagy darabokat tört le a csokoládékerítésből és végigszopta az ujját.

- Te Pista, te Pista, tartsd meg egy kicsidég ezt a lapátot!

Pista kifutott az udvarra. Áronné már a kenyeret vetette be a pestbe. A jószagú meleg csak úgy jött ki belőle. Mikor az utolsó kenyér is benn volt, Áronné betámasztotta a pest nagy vasajtáját s jól körültapasztotta nedves gallyal. A házból hallatszott a Szabó Áron hangja:

- Zsuzsa, Zsuzsa te, sirülj be gyorsan!

Áronné ledobta a lapátot és befutott a házba. Hát az Áron bá egyenesen ül az ágyban, nagyon tágak a szemei és mondja:

- Hívasd a papot, Zsuzsa lelkem és hozd be a gyermeket. Nemsokára meghalok.

Áronné hirtelen kifutott az udvarra, átkiáltott a szomszédba:

- Te Máli, te Máli, fuss a tisztelendő úrhoz, mondd, hogy jöjjön azonnal, mert az Áron bá kiadja a lelkét! - Azután Pistához szólt:

- Gyere be, lelkem fiókám, az édesapád kíván látni. - És csak mikor benn voltak, kezdett el jajveszékelni:

- Jaj, édes uram, ne hagyj el, édes jó uram, ne hagyj el!

- Tettél komlót a kenyérbe? - kérdezte Szabó Áron.

- Nem tettem, dehogy tettem. Az a Szűcs Mózesné még mindig nem adta meg a komlót, akit az ősszel kért kölcsön, hogy az Isten tegye el a dolgát, - mondta Áronné és csurogtak a könnyei.

- Ne sírj Zsuzsa, immár az úgyis mindegy. Öreg ember voltam, mikor hazahoztalak és ime bizonyosságot teszek, hogy nem igaz a szóbeszéd: öreg ember, fiatal asszony, kész a kárhozat. Hűséges, jó asszony voltál, Zsuzsa. Csak ezt a kis puját sajnálom.

Magához vonta a Pista fejét s hosszú száraz ujjával végigbabrált az arcán. Azután mondta:

- A galambokat szoktassátok ki a házból, mindent összepiszkolnak.

Künn nagy jajveszékelés támadt. A szomszéd Máli szétkiabálta a faluban, hogy Áron bá a föld alá készül. Jöttek az asszonyok, az emberek, meg egy csomó gyermek is jött utánuk. Elül jött a hájas Szűcs Mózesné és úgy jajgatott, mint a kárvallott cigány. Felkapta a szoknyáját, még az alsót is odamarkolta és úgy dörzsölte a szemeihez. A kisbíró odabökte neki:

- Mózsi néne, azért nem muszáj szellőztetni a tisztességtelen részét.

De a Szűcs Mózesné nem látott, nem hallott, úgy hasajgatta a fájdalom. A népek betódultak a házba. Szabó Áron szelíden köszöntötte őket: - Adjon Isten jóestét. - Kovács Mihály kérdezte:

- Mi bajod, Áron sógor?

- Az, hogy mingyár nem lesz semmi bajom. Menj, ott van a dohányzacskó az ablak sarkában, gyújts pipára.

Mihály gazda odament, előkereste a zacskót, megtömte a pipáját, rágyújtott. Aztán kézről kézre adták a dohányzacskót. A meszelő Anna, egy nagy, káplárképű fehérnép, aki hajadonsága negyvenedik évét taposta, elérzékenyülve mondta:

- Áronné asszony, én majd beszegem a fekete keszkenőjét, csak úgy szívességből.

- Jó dohány, igen finom egy dohány, - mondta a Balogh Zsiga, köpött egyet és illendőségesen elsikálta a lábával.

A Szűcs Mózesné is elcsitult. Szabó Áron feléje fordult s egy bágyadt huncut mosolygás ült az ajakára:

- Emlékszel-e, Mihály sógor, mikor a Mózsiné tizennyolc éves volt, milyen akkurátus gömbölyű teste volt? Hogy csurgott a nyálunk, mikor riszálta a farát.

- Lám, nem hiába, hogy nagy kakas volt egész életében, még most is effélére gondol, a helyett, hogy Istenhez készülne, - intette szelíd mosolygással Hosszú Mária.

Szabó Áron ránézett s nyugodtan mondta:

- Isten azért adja a jót, hogy éljünk vele s bizony szép volt a Mózesné testi külsősége.

A férfiak kacagtak s az asszonyokban is befelé nyílt egy széles mosolygás. Az édes test szelíd öröme lelkükhöz dörzsölte meleg gyapját. Egy percre csend lett. Gyöngyös figyelve ült az ágy lábánál.

Megérkezett a tisztelendő úr. A kis Forró Misi hozta a keresztet meg a szentséget. Jó volt az öreg tisztelendő arca és szelíd megnyugtató tekintete.

- Tisztelendő úr, meghalok - mondta Szabó Áron.

Egy pár percre mindenki kiment, csak a tisztelendő maradt a beteggel. Az öreg pap feladta a szentséget. A vendégek megint bejöttek.

- Nyissák ki az ablakot, - kérte Szabó Áron.

Pista kinyitotta az ablakot s a két muskátli közt bejött a tavasz. A nap már a távoli jegenyék közül nézett be s vörös volt a párától. Az udvaron a libák és kacsák fecsegték, a kakas fel-felkukorékolt. Szabó Áron szólt:

- Bizony szép a jó Isten napja. Én már bevégeztem földi munkámat. Mihály sógor, mit izensz az odavalóknak?

- Feküdd ki az én helyemet is, hogy ne nyomják vén csontjaim a rögök, - mondta Mihály bá.

Az esti harangot meghúzták s az panaszt, mint egy megkergetett lélek. Szabó Áron megcsóválta a fejét.

- Jól harangoz, jól harangoz, de nem hozza ki, ami benne van. Szegény öreg harang, te is búcsút mondasz öreg szolgádnak.

- Melyik gúnyádban temessünk el? - sírdogálta Áronné.

- Akiben megesküdtünk. - Azután nagy fennszóval mondta: - Ime, bizonyítást teszek, hogy hűséges, jó feleség voltál.

Ebben a percben egy bánatos kürt sírt fel s vinnyogás, jajgatás, rőfögés és csemcsegetés öntötte el a szobát. A disznófalka tért meg. Szabó Áron szólt:

- Pista, hívd be az András bát.

A disznópásztor bejött. Poros volt a ruhája, öreg, kopott volt a kürtje, de ősz arcán nagy jóság volt. Egy tekintettel mindent tudott. Szabó Áron lassan feléje nyujtotta kezét:

- András sógor, együtt nőttünk fel. Mindig jó voltál és én is szerettelek. Én most előremegyek. Fújd meg a kürtöd, András sógor, hadd halljam még egyszer.

András bának elhomályosult a szeme, bajusza megremegett. Azután kétkézre kapta a kürtöt s egy nagy keserveset fújt bele. Hosszú és panaszos volt a hang, mintha irgalmas kérés volna a túloldali árnyékok felé, hogy nehéz baj az élet s mindent meg kell bocsátani a magárahagyott embernek. András bá elérzékenyülve mondta:

- Öreg kürt, de nincs párja az egész Háromszéken.

Kezet rázott Áron bával. A Szabóné szép barna arcán végigcsurgott a könny. Áron bá újból mondta:

- A kis pujára vigyázz.

Azután felnézett a feszületre s szelíd hívással ismételte:

- Édes Jézusom, édes Jézusom.

És nagy kapaszkodó szemekkel nyúlt kis fia felé, ki tágult csodálkozással nézte apját. Azután feje kissé hátrahanyatlott és távoli hangon szólt nagy szerető hívással:

- A pipám... a pipám.

Gyöngyös felugrott, kimeresztette szemeit és vonítani kezdett. Künn az udvaron a baromfi riadtan futott össze, mintha egy nagyszárnyú fekete madár lebegett volna el felettük. A disznó bebújt az ólba és onnan sírt ki. A nap éppen lezuhant a jegenyék közt és hideg és árnyék állottak a szobában. A hazatérő tehenek bögése széles nagy barna hullámokban csapott át a kis házon. Mihály bá szólt:

- Szegény Áron sógor már nem fog több berbécstokányt enni.

A tisztelendő keresztet vetett a holtra és rövid imát mondott. Mindenki keresztet vetett. Azután egy pár vigasztaló szót húzott végig a Szabó Áronné lelkén, Pistát megcirógatta és elköszönt. Áronné sírva csókolgatta halott párját s most már a kis Pista is zokogott. Az asszonyok jajveszékelték, a férfiak csendes mondatokat hullattak:

- Együtt szolgáltuk a császárt Szentgyörgyön.

- Nem tudott úgy harangozni az egész Háromszéken senki sem.

- Mikor Csíkból gyalog jöttünk meg, akkora tyúkszeme volt, mint egy dió. Ugy vágta ki a szeredai borbély és ő meg sem mukkant.

- Szép egy legény volt a maga idején. A Kis Teri úgy bomlott érte, hogy szenes vizet kellett itatni ő kelmével.

Egyszerre csak Áronné felkiáltott:

- Jaj, odaég a kenyereim!

És nagy gömbölyű könnyek között kiszaladt a sütőházba, odaszaladt a pesthez, felrántotta az ajtaját s kezdte kihúzni a kenyereket. Nagy, vastag könnyei ráhullottak a kenyerekre, de a kenyér szaga olyan jó, olyan mindennapi és békés volt, ebben a szagban elolvadt a kétségbeesés. A meszelő Anna hangja szólt:

- Segítek én es?

Kijött és együtt kalapálták a szép kerek kenyereket. Áronné mondta:

- Kár, hogy nincs komló bennük.

Az asszonyok lassanként kiszivárogtak s az emberek is utánuk jöttek. Beszélgettek. Mikor a kenyérrel készen voltak, a nagy asztalból ravatalt állítottak fel a tiszta szobában, megmosták a holtat, felöltöztették, kiterítették. Feje felül két gyertyát tettek. Áronné Pistát a kertbe küldte, hogy szedje le a legszebb liliomokat. Azután levette az almáriumról a két vázát, amit lakodalmuk után a

vásárhelyi vásáron vettek s azok azóta egyazon helyen állottak. Friss vizet töltött beléjük, szép csokorba rakosgatta a lilimokat s úgy állította őket alvó gazdája fejéhez. Azután mondta:

- Ne menjenek még haza ketek, olyan rossz volna ma magunkban lenni.

A jó emberek maradtak. Bementek a sütőházba. A levegőben már sűrűsödött az éjszaka vászna, Áronné nagy csomó rőzsét hozott, bedobta a pestbe, meggyújtotta. Mindenki leült, ki hová tudott. Áronné egy nagy oldalszalonnát hozott elé, a meszelő Anna hagymát tépett a kertben, egy szép pufók kenyeret megszegtek. Pista is odajött és evett a nagyokkal.

- Az idén sokkal édesebb a hagyma, a tavalyi mind pudvás volt - mondta Füstös Dani.

- Te Mári, a te urad még mindig oda van Barátoson? - kérdezte Bajkó András.

- Oda az - felelte az asszony.

Balogh Zsiga huncutul kötekedett:

- Mett aztán vigyázz, Mári, ott sok a fiatal menyecske, még ottfelejt a sógor a szemét.

- Elég nagy szeme van az uramnak, jut belőle nekem is.

Kacagtak. Firtos Istvánné mondta:

- Te is úgy beszélsz, mint az egyszeri asszony: nem bánom én, uram istenem, adjál mindenkinek száz kolbászt, de nekem is adj jó hosszút, akinek nincsen soha vége.

Megint kacagtak. Szűcs Mózesné jó dörzsölősen a kisbíró tövébe ült. De a kisbíró elment onnan és egy átalagra telepedett. Szűcs Mózesné egy éktelen nagy laposat sóhajtott.

- Te elfúvod a tüzet, né! - kiáltott Mária.

- Nehéz neki az özvegysége - piszkálta Bartalits Jóska.

- Ne félj, majd elérverezünk - mondta Dankó Gergely.

Közben ették a drága jó kenyeret, a szalonnát, a hagymát és nagy nyugodtság telt a szivükbe. A tyúkólban már hallgattak az állatok, a tehén még harapta a sötét istállóban a szénát, de a disznó már álomban szuszogott. A macska három kölykével bejött a fényhez s rátelepedtek a Szabóné térdére. Áronné adott a szalonnából nekik is és megcirógatta őket. Ő is evett, sokat, mohón, látszott, az evés rendes mozdulatai megnyugvást hoznak neki. De azért a falatok közül fel-felsóhajtott: - Szegény Áron, szegény jó uram. - A beszélgetés tovább folyt.

Pista egy darabig ott ült s táplálta a lobogó tüzet. Egyszerre csak felállott benne a gondolat: vajjon mit csinál most az édesapám? Nagy titkosan magához hívta Gyöngyöst. A kutya meleg fejét jobbkezevel térdéhez szorítva ment át a sötét udvaron. A konyha sötét volt, érzett a föld szaga és Pista átborzongott. Benyitott a tiszta szobába. Ékes

liliomok s két égő gyertya között feküdt az apja. Nyitott szemeinek halvány kékjével feléje nézett. A falról egy nagy liliomos Mária nézte a holtat.

- Édesapám, édesapám! - suttogta Pista.

Az öreg nem felelt és meg sem mozdult. Pista tudta, hogy ez így lesz és nem félt. A kutya egészen hozzá dörzsölődött, reszketett és meg-megnyalta a kezét. Pista nézte a holtat. Künn a sötét udvar mélyén a nyitott sütőházból kiömlött a világosság, mint megtárt bányá aranya, az ülő alakok körvonalai látszottak, a hangok is idáig hajoltak, mint fáradt kalászkok, de már kihullott belőlük az értelem magva. Az ég mélyén keringtek a messzi világok. A kert illata nagy hullámokban árasztotta el a kis szobát. Végtelenül, ezer születéssel tavasz volt. Pista nézte a kis szobát, a nyugvó holtat és az ég roppant világait és kérdezte magában:

- Vajjon látja-e édesapám a csillagokat?

2.

Másnap reggel a rektor így szólt a feleségéhez:

- Feleség, a bor erős és az ember gyenge. Noé apánk benne van az isteni kijelentésben és mégis leszopta magát. Mit várhatsz akkor tőlem, aki csak koszos falusi rektor vagyok. Zárj be a kamarába és csak akkor engedj ki, mikor

temetésre harangoznak. Áron bácsi belső ember volt s illik, hogy józanon temesse el az emberfia.

A rektorné bezárta urát a fűskamrába, de előbb összevisszacsókolta, hogy milyen áldott egy derék, lelkiismeretes ember. Aztán leült a konyha küszöbére, egy kenyérhajat rágott és nézte a napban forgó apró legyeket.

Szabó Áronné jókor reggel elment a nótárius úrhoz bejelenteni a nagy esetet. A nótárius úr nagy vörösés kövér ember volt, az orra hegyén egy szemölcs volt három szőrszállal. Mikor hivatalos minőségben járt el, a szemölcs felduzzadt, a három szőrszál égnek állt s a szemei ijesztően forogtak. Máskor igen jámbor ember volt s a szemölcs csápjai lemondóan hulltak a föld felé. Amint hallotta Áronnét, jókedvűen veregette meg a szegény asszony vállát és mondta:

- Derék jó asszony maga, Áronné. Mégis történik ám a mi falunkban is valami.

Azután elővett egy éktelen nagy könyvet. A három szőrszál felmeredt. Hol belenézett, hol felnézett az asszonyra és nagykomolyan kérdezte:

- Hogy hívják a férjét?

- Jobban tudja azt a nótárius úr, mint én, régebben ismeri.

A három szőrszál majd kiugrott a tövéből. A nótárius felfortyant:

- Ne így feleljen nekem, hanem úgy, mintha nem tudnám.
- Hát Szabó Áronnak s harangozó volt ökigyelme.
- Hány éves volt?
- Hát ő mindig azt mondotta, hogy hatvankettő.
- Hites esküdt felesége volt, vagy vadházasságban éltek?

Szegény Szabó Áronné elpityeredett:

- Hát már alig holt meg az uram s így bánnak a tisztességes özvegyével. Hát nem ott volt a nótárius úr a lakodalmunkon, hogy ilyen disznóságot kérdez?

A nótáriusnak megesett a szive, a három szőrszál lekajlott:

- Na hát ne vegye ezt olyan zokon. De mikor én ezt a könyvet kinyitom, akkor a hivatalom azt parancsolja, hogy ne tudjak semmit, hanem mindent kérdezzek. Azért vagyok nótárius, vagy mi a fene.

Mikor mindennek vége volt, szelíden szólt:

- Az Isten adjon magának vigasztalást, Áronné asszony s ára hetvenöt krajcár.
- Nincs nálam, instálom, pénz, nem tudtam, hogy fizetni kell, majd holnap elhozom.

- Jól van, jól, magánál jó helyen van az ember pénze. Ha a gyermeke hal meg, azért csak ötvenet fizet. De egy öreg emberért, aki hatvankét évet élt ezen a világon, nem sok az a koszos hetvenöt krajcár.

Szabó Áronné hazasietett és nagyon feketének látta a nagy világot. Közben-közben megállították a faluban az asszonyok:

- Édes Jézusom, szentséges szűz Mária, hát csak meghalt az ura?

De az öreg Kánya János egyszerűnek találta a dolgot:

- Vén embernek el kell menni, én is arra kövezem már az utamat.

Mikor Szabó Áronné hazatért, szépen megmosdatta Pistát, felöltöztette a vasárnapi gúnyájába és mondta:

- Ma nem mész az iskolába, édes fiam, ma temetjük az apádat. Vigyázz, be ne piszkold a gúnyádat.

Nagyon szép reggel volt, Pista egy kicsit szomorú is volt, de nagy boldogságot is érzett. Megétetett kezéből egy galambot, megcirógálta s magában fel-felismételte az ima utolsó szavait:

- Imádkozzál érettünk, most és halálunk órájában. Ámen.

Azután kiállott a kapuba, nézte, hogy mennek iskolába a többi gyermekek. Azok oda-odakiáltották:

- Gyere, Pista, az iskolába, elkésel!

- Én ma nem megyek. Meghalt az édesapám, ma temetik.

A gyermekek irigyelték, meg sajnálták is egy kicsit. Némelyik megkérte, hogy mutassa meg a holtat. Pista mindegyre egész kis csapat gyermeket vezetett az apjához. A kis emberek hallgatva dugták csőrüket az alvó gazda felé, nagy kerek szemeket meresztettek s lábujjhegyre fogták lépésük, mikor kimentek az udvaron. A vén zsugori Séra Mihály fia nem tudta szó nélkül állani a Pista ünnepélyes nagy alkalmatosságát:

- Azért ne hengej, hogy te ma nem jössz iskolába. Neked csak egy apád volt, nekem van apám, meg két nagyapám. Ha ők meghalnak, én három napig nem megyek iskolába.

Meghozták a koporsót, letették az udvarra. Az emberek bementek a házba s nagy beszélgetésbe keveredtek Áronnéval, meg a halottnézőkkel. Pista vette az egyik kenyérlapátot, beült a koporsóba. Odszólt Gyöngyösnek:

- Gyere Gyöngyös, evezzünk az óperenciás tengerre.

A kutya beült kis gazdája lábaihoz. Pista a lapátevezővel megverte a dermedt tenger mozdulatlan hullámain. A kacsák, a libák odajöttek s kétoldalt állva bámulták a dolgot. Egy percre még a disznó is megállott az evésben, mintha kérdezte volna:

- Hová evezel, kis hajós?

De azután bevitték a koporsót, beletették a megpihent gazdát. A gyertyatartókba új gyertyákat tettek, a virágokat is felfrissítették a vázákban. Ékes nagy ünnepi alkalmatosságban várta a harangozó az utolsó költözést.

Délután két órakor már gyűlt a házhoz a falu. Az asszonyok fekete keszkenővel jöttek, az emberek vasárnapi gúnyában. Még az öregbíró is eljött egész retyerutyájával, pedig büszke ember volt. Az öreg Áron bát mindenki szerette.

Emberek, asszonyok csendesen beszélgettek. A sírásnak megvan a maga módja: mikor a tisztelendő az utolsó búcsúzóit mondja, mikor leszegzik a koporsót és vállra emelik, mikor leengedik a föld alá. De addig minek rontani magukat? A halál jól ismert vendég s a beszélgetés jólesik az emberfiának.

- Fájin egy harangozó volt az Áron. Az egész háromszéki tartományban senki sem tudott úgy harangozni, pedig itt csak értenek hozzá, - mondta Kecskés Gábor.

- Csak egy kis eső lenne, a pityóka nagyon kívánja, - sóhajtott Koszorús Ferenc.

Már minden percben várták a tisztelendőt, mikor egyszerre nagy csodálkozás támadt. A kapun egy jól megtermett férfi jött be. Kék vitorlavászonból volt a ruhája, a képe barna volt, mint a holdtalan éjszaka s nagy kék szemei úgy néztek ki az orca feketeségéből, mint nefelejcs a fekete posztóról. A haja is fekete volt, mint a holló szárnya, de már ki-kicsillogott közüle az idő

zúzmarája. Pedig az egész ember nem lehetett több negyven-negyvenkét évesnél. A kezében kampós bot volt s tarisznya volt a hátán.

Mindenki ránézett s mindenkinek viszketett az emlékezete alja. Maga az öregbíró szólt:

- Hol láttam én ennek az embernek a képét, mert való igen, hogy láttam valahol?

Szűcs Mózesné, akinek nagy ismerete volt a férfifélékben, sápított fel először és összecsapta a kezét:

- A sűj egyen meg, ha nem a Bodor Péter fia. Pedig az a.

Az ember egyenesen odament Szabó Áronnéhoz. Beszélt és olyan jó meleg jött ki az arcából, mint a frissen sült kenyérből. Kérdezte:

- Megismersz-é, Zsuzsa?

Áronnénak kondult egyet a szíve. Friss lehelletet érzett az arcán, mintha virágzó ákácok rázták volna hozzá lombjukat. Mondta:

- Édes Jézusom, te vagy az Benedek?

- Én volnék. Hazajöttem s hallottam, hogy bánat esett rád. Mondok, csak megnézek, hátha valamiben segítségemre lehetek.

- Szegény Áron meghalt, - mondta az asszony és sírva fakadt.

Körülvették Benedeket, kérdezősködtek. Még a bíró úr is parolázott vele. Benedek egyszerűen felelt:

- Messze földeket, nagy tengereket bejártam. Sokat láttam, sokféle emberrel volt dolgom. Aztán csak nagyon megkívántam a salátást meg a túrós puliszkát. Meg ha az ember átlépte a negyvenet, jó közel lenni az otthoni temetőhöz.

A tisztelendő úr megjött, meg a rektor is. A rektor úr olyan színjőzan volt, hogy az embereket majd megölte a csodálkozás. Mondta is a Szűcs Mózesné:

- Mégis csak tisztességes derék ember volt az Áron bá, még a rektor úr is így megtiszteli.

A tisztelendő úr beszentelte a holtat, aztán a rektor úr olyan szépen énekelt, hogy megfacsarta a szíveket s lett nagy sírás-rívás. Azután a harang is megszólalt, kiáltott, panaszkodott, zokogott, siratta volt gazdáját mint egy jó öreg kutya. És kivitték szépen Áron bát a temetőbe, négy erős legény vitte a koporsót s ékes szép virágok voltak a koporsó fedelén. Künn már várt a megásott gödör és a kereszt, amit a Hosszú Péter pingált ki tekintélyes szép betűkkel:

E			
kIes		JeL	aLatt
nyVgtat	Va	re	Itetnek

Szabó					Áron
h					IDegÜLt
s'					Közt.Ünk
t	I	sz tess	I	get	nyert
ha M V a I					

szIVes		Utazó
szIVbŰl		Es
szIVessen		Es
soha lts		nekl
örök é Letet		

hArAngOzÓ
vOLt
A IÁMbOr

Mikor a koporsó a nyílt sír felett volt s feszültek alatta a kötelek, mindenkinek igazán megfogta a szívét egy nagy árnyékos valami. Asszonya, embere mind egyet látott: a fájdalmas árva életet, amint nehéz kalászbán, verejtékkal csiholt pityókában, kínnal szült, bajjal nevelt gyermekben kiválik a meztelen tenger: a föld kebeléből, hogy sok sírás, sok vesződség, kevés öröm és nagy bajok után visszatérjen kitért fekete méhébe. És látták, hogy e látszatos nagy világon csak egy igazság van: a föld s hogy minden egyéb cécó s hercehuca, lakodalmas vígság, jajgatás, veszedelem, még a nagyságos alispán úr is a négy lovával, csak olyan a föld testén, mint a korpa az ember fején. Az asszonyokból úgy zuhogott a sírás, mint a tinta a feldöntött üvegből s az embere is törülgette a szemét. Aztán lecsúszott a kis hajó a kötelekről, a kis fekete hullámok behullták az örök vándor hosszú lakását. Föléje dombba

kuporgatták a földet, beverték a fejéhez a keresztet s egy kis koszorút tettek rá. - Adjon Isten, - adjon Isten jó napot - köszöngtek egymásnak az emberek s elszéledtek. Pista szomorú is volt, de olyan furcsa volt minden és nagyon csodálkozott. Megindult az anyja után, aki a Bodor Benedekkel tartott hazafelé.

- Jól bánt veled az öreg ember? - kérdezte Benedek.

- Nagyon jó volt szegény, mintha valóságos édesapám lett volna, - felelte Áronné s mint megázott kalász, még sírástól volt nehéz a hangja.

- És szeretted-e?

- Hát lehetett volna nem szeretni, mikor olyan volt, mint az édesapám.

Benedek hallgatott, aztán megint mondta:

- Emlékszel-e Zsuzsa, hogy szerettelek?

- Én sem voltam rossz szívvel hozzád, de egyszerre se szó, se beszéd, úgy eltűntél, mint a tavalyi hóesés. Aztán sok mindent mondtak rólad, hogy beálltál a tengeri népek közé és onnan vettél feleséget magadnak.

Mikor a nagy itatóhoz értek, Benedek el akart köszönni, Áronné nem engedte:

- Már csak nem hagysz egyedül. A Pista még gyermek, kinek adjak a bánatomból?

Hazamentek. Áronné végezte a ház dolgát. Rendbehozta a tisztaszobát, kiséperte a házat, libát tömött, disznónak enni adott, Benedek segített neki s közben-közben ejtettek egy-egy szót. A tehén is megjött a mezőről. Áronné megint a sütőben csinált vacsorát s mire leültek enni, már permetélt az este.

A harang is megszólalt és Áronnének megint közel lett a szive a szemeihez. Mintha megholt ura jóságos hangja mondaná a vén harangban: jó éjszakát, jó társam, jó éjszakát s csendes nyugodt életet. - Kiszökkent a könny szemeibe, keresztet vetett és imádkozott. Pista utána csinálta a dolgot s Benedeknek is imára mentek össze a kezei. Azután bor is került elő, eddegéltek s ittak is egy-egy pohárral. Étél után Benedek mondta:

- Jaj, a pipám otthon felejtettem.

- Hozd ki, fiam, az apád pipáját, meg a dohányzacskót is,
- mondta Áronné.

Pista kihozta, de a sötét házban egy percre feldobogott a szive. A tengerész térdére ültette s olyan jó meleg szemmel nézett rá, olyan jó meleg szavakkal beszélt neki, hogy Pista nagyon szeretni kezdte. Ha az édesapja a föld alá ment, mért ne fogadja be megürült szeretetébe ezt a jó bácsit.

Áronné és Benedek csak beszéltek, beszéltek egymás felé hajolva. Beszéltek a halotról és más halottakról, az Áronné szüleiről, meg a Benedekéről is. A régi faluról, régi vetésekről, mindenről. Pista gondolta:

- Ki ad most enni és inni szegény édesapának odakünn?

És lassan besurrant a házba. Kihozott egy üres orvosságosüveget és egy kis poharat. Az üveget megmosta a kútnál. Aztán nagy titokban levágott egy darabot a szalonnából, meg a kenyérből is, a korsóból pedig az üveget töltötte tele borral. Az anyja oda sem nézett: hadd mulassa magát a szegény kis árva.

Pista egy kis kosárba tette az elemózsiát és a bort s kisurrant a telekről. Gyöngyös halkán követte. A boldog ég fényes volt, a negyed hold mint egy fényes vetélő siklott tovább a csillagok nagy osztovátáján. A házak fehér falai halvány fényességet vetettek az útra. Az egyik kanyarodónál a kutyák felriadtak s nagy bőséggel ugattak Pista felé. De Gyöngyös odaszólt nekik:

- Ugyan fogjátok be a szátokat, vén tökéletlenek. Csak a Pista gyerek visz vacsorát az édesapjának.

Erre azok elhallgattak, visszaültek helyükre s nagy tátott szemmel néztek szembe a nagy éjszakával. Pista elért a temetőhöz.

Szép volt a falu temetője, egész Székelyországban alig volt párja. A közepén egy kis kápolna volt, a dombtetőn, közel az öreg Áron örök kunyhójához. És fekete szép írásos fejfák, meg fehér kövek voltak a hosszú fűszálak között, vadrózsabokrok és sok virág. És egy óriási öreg, öreg szomorúfűzfá. A köveken csillogott a fiatal hold. Pista odament az apja sírjához:

- Édesapám, édesapám, hoztam egy kis vacsorát.

Szépen kipakolta a bort, a kenyeret, a szalonnát, odatette a sír fejéhez, a fejfa alá, aztán leült a kápolna küszöbére és nézte a temetőt. Gyöngyös a lábaihoz telepedett.

A kápolnától jobbra és balra két régen megboldogult tisztelendőnek a fekete fényes sírköve volt s a csillagok visszalátszottak belőlük. Pista nézte, nézte a temetőt s egyszerre csak úgy látta, hogy egy óriási öreg ember arcát nézi. Jó öreg arca volt a temetőnek: a fűz visszahulló fényes lombja volt a szakáll, a két tisztelendő úr sírköve volt a két fényes szeme, az édesapja friss sírja volt a szája s a sárga agyagos domb volt a tarkója. És Temető bácsi ime csak felmozdult, karjaira vette Pistát, megcsókolta a szivét és mondta: - Légy jó, Pista és szeresd az embereket, szegény, szegény szerencsétlen embereket. - Pista kinyújtotta kis karjait s magához ölelte édesen, végtelenül, a végtelen éjszakát.

A sírok felleheltek. Gyöngyös felvakkant. Pista összeborzongott. Felkelt, még egyszer megnézte az apja sírját és hazafelé tartott. A kutya követte, néha hátravetette a fejét s utána kapott az árnyékának.

Édesanyja és Benedek még beszélgettek s a sütőből kijövő világosság olyan jól esett Pistának, mintha hideg télen a játékból bejőve jó sült pityókát kapott. Belopózott a házba és lefeküdt. Lehúnyta a szemeit, de a beszélgetést hallotta:

A tengerész beszélt. Beszélt messzi nagy zúgó városokról, ahol több az ember, mint a mák szeme a faluban. Beszélt

nagy hajókról és végtelen tengerekről. Szép időről, mikor a téres hullámok szökék, mosolygók és jók, mint Isten szelíd juhai. Irtózatoss viharokról, mikor a szelíd juhok vad oroszlánokká bőszülnek s bögnek, hogy reszketnek a világ sarkai. A tenger döngeti a jó Isten kiterjesztett boltozatját, az emberfia körül lobogó hajjal táncol a halál és villámhajtút tűz fekete fürtjei közé. Csodálatos nagy erdőkről, melyeknek éneke beharsog a távoli vizekre, ragyogó madarokról és furcsa szigetekről és az ezerarcú, ezerféle csodálatos emberről. Pista hallgatta, hallgatta s már nem is hallgatta. Megmozdult alatta az ágy, mint különös hajó, a föld fagyott hullámai megelevenedtek, nagy evezők csapását hallotta és széles vitorla suhogott a szélben. Ő a kormányt tartotta s a zengő ég alatt végtelen vizen evezett csodálatos szigetek felé.

3.

Pista tarisznyájába tette a lekváros kenyeret, köszönt az édesanyjának meg a Bodor Benedeknek és elindult az iskolába. Mert a Bodor Benedek már mindig náluk volt és Pista olyan apjafélének érezte. A jázmin, az akác már nyílottak s a júniusi levegőben daloltak a méhek. Pista feldobta a kalapját a levegőbe és kurjantott egyet:

- Timafalvi szegelet.
S feltúrták a bivalyok!

Ettől aztán magában érezte az egész tavaszt. Amikor közel volt az iskolához, látja, hogy a nagy árok mellett egy csomó gyermek hancurozik. Odakiáltott nekik:

- Hé, elkéstek, puják!

- Gyere ide, gyere ide gyorsan! - kiáltott az egyik fiú.

Pista odaszaladt, hát az árokban a rektor úr feküdt. Nem is feküdt, inkább se nem állt, se nem ült, se nem feküdt, hanem mind a hármat próbálta s mindig az sikerült neki, amelyikre éppen nem volt elkészülve, az is csak egy percig. A Bagaméri Jani lekiáltott neki:

- Rektor úr, rektor úr, instálom, jöjjön ki onnan, mert mindjárt csengetnek és megest elkésik az iskolából.

A rektor félig álló helyzetben ingadozott, a kalapját próbálta a fejére tenni, de úgy került a sor, hogy ráült. Akkor megadta magát a végzetnek, úgy érezte, hogy a katedrán ül s nagy ünnepélyes kenettel mondta:

- Mennék én fiam, de nem enged a Noé apánk következménye. Lássátok, gyermekek, igaza van a feleségemnek: nem jó, ha az ember disznó. A feleségem, az áldott asszony, de én disznó vagyok. Rektor vagyok és disznó vagyok, de nem lehetek mindig rektor, mert sokszor disznó vagyok. Gyermekek, kerüljétek a szeszt, tanuljatok a példámon. Aki iszik, az ide kerül mellém az árokba, már pedig az árkot a disznónak teremtette az Isten.

Megint két lábra próbálkozott s akkor a jobblábjával belépett a kalapjába. Felkiáltott:

- Te Szabó Pista, te ügyes gyerek vagy. Gyere le, majd ketten többre megyünk.

Pista lekerült, alátámasztotta vállát a tanítónak s nagy nehezen kievickéltek az árokból. Pista egyik kezében a rektor kalapját hozta, a rektor úr pedig oszladozó zavarában levette a Ropogós Misi sapkáját s azt tette a feje búbjára, úgy hogy olyan volt, mint egy nagyocska gyűszű egy óriás tökön. A gyermekek nagy győzelemmel vitték a rektort az iskolába. Füstös Dani, az egyházfi, aki iskolaszolga is volt, meg halottkém is, amint meglátta a rektort, nekiesett a csengőnek és rázni kezdte, mint egy gonosz lelket.

Az iskola a nagy árok mellett volt egy kis magaslaton. Előtte négy virágos ákácfa mutogatta a tavaszi ruháját. Az iskolaépület olyan pirinyó kis házikó volt, hogy a rektor úr mindig példának hozta fel a gyermekeknek, hogy lám milyen nagy tudomány megfér egy ilyen kis helyen. Az ajtó nyílásánál egy előszobaféle volt, gerendái közt egy fecskefészekkel s négy kis fiókával. A levegő szelid vándorai megszokták a gyermekzajt, a rektor úr kiáltását, az elcsattanó pofonokat. Ők sok földet bejártak és tudták, hogy nagyon tökéletlen és háborús dolog ember lenni. A gyermekek pedig szerették és nem bántották ezeket a bátor állatokat, akik még a rektor úr magyarázatába is bele mertek fecsegni. Az öreg fecskék néha a tantermen is áteveztek s megfrissítették az összeadásra hajló gyermekszemeket. Egyszer a rektor úr éktelenül szidta a

gyermeket. Az apafecske megszánta a megriadt arcokat, berepült a tanterembe. A rektor úr éppen üvöltötte: - Gazemberek vagytok, sohasem voltak ilyen hitvány tanítványaim, ezt én mondom, én Benedek Márton, pedig az egész világ tudja, ki az a Benedek Márton. - Ebben a percben a fecskék apja leadta a véleményét a rektor úr feje búbjára s a gyermekek három napig voltak boldogok tőle.

Maga az iskolaszoba alázatos szegény kis szobácska volt. Két ablaka az akácokra nyílt s kettő velük szemben az udvarra. A szegletben volt egy nagy pohos sárga kályha, mintha egy meggyilkolt óriás hasát felejtették volna ott. Közül, a fal előtt egy asztal, rajta kalamáris, egy tintafoltos éktelen nagy könyv, meg egy összerágott nyelű toll. Az asztal előtt egy megontott belű nádszék. Ez a nádszék és ez az asztal a forrás, ahonnan száz év óta folyik a tudomány a faluba s a földben nyugvók és föld felett bajlódók mind innen tanulták meg, hogy hatszor hét az negyvenkettő, hogy a rizskása Kínában terem s hogy Kálmán király megtiltotta a boszorkányok üldözését. A katedrával szemben hét sor festetlen fapad, egészen a falig húzódva. Egy vén bűnös lelkiismeret fodortalan tószín ezekhez a padokhoz, hol betű betűt rág s a mértani síkidomok egész mitológiája hemzseg. A padok közt a fal kétfelől vastag könyökzsíroktól fekete s itt ér össze a dédunoka könyöke földben nyugvó üke könyökével. A katedrával szemben a falon a feszület, rajta Krisztus, szemrehányó félénk arca mintha mondaná: - Rektor úr, kegyed ma megint nem volt mértékletes. - Az utca felőli falon, a két ablak közt, két lenge tündér tartja a szegény szépséges magyar címet a négy folyóval és a három hegyel. A kályha mellett a falon van egy öreg zsíros

térkép, ahol már nem lehet tudni, melyik folyó, melyik út, melyik országhatár. Mellette egy falra erősített tartóban egy nádpálca s a rektor úr pipája.

Kicsiny az iskolaszoba, de az udvar tágas és nagyon sok tavasz fér belé. Furcsaalakú girbe-görbe alma- és körtefák, dúslombú eperfák, a diófák nagyapja s egy pár rózsabokor. Azután tyúkólak, istálló, egy öl fa, veteményes kert s az udvar egyik oldalán a rektor úr lakása, ahol a rektorné mindennap bölcsen beleegyezik a Gondviselés intézkedésébe. Az udvaron csirkék, kacsák, libák, két bárány, három házinyúl és egy öreg kutya. Az állatok nagyon jól érzik itt magukat, néha-néha benéznek a nyílt ablakokon a gyermekekhez s lopnak maguknak egy-egy csücsköt a rektor úr tudományából. Ha egy szellő betáncol az udvarra, megtépi a fák virágfürtjeit s beszórja a szirmokat a silabizáló gyermekek szemei közé.

A rektor urat a gyermekek elhelyezték a székén s mindenki elfoglalta helyét. A Fejes Gyuszi odaszólt a szomszédjához:

- Látod, megnyertem a fogadást, a rektor úr ma megint részeg. Ha délután meg nem adod az almát, ellazsnakollak.

A rektor úr egy darabig rábámult a gyermekekre, mintha nagy ködön át veteményes kertet látna. Aztán kinyitotta a nagy könyvet, ráfektette a fejét és halkán dúdolni kezdte:

Gyere haza, feküdj le,
Rálépek a füledre
S rálépek a füledre.

A gyermekek nagy kacagásba zuhogtak, a rektor magához ébredt, nagyot ordított:

- Te Fejes, te mersz röhögni, te fuzsitus fejű. Hát ha olyan jól kacagsz, mondd meg, hogy mi csípi az embert Bácsbodrog vármegyében?

Fejes Gyuszi felállott, orrát úgy feldugta a levegőbe, hogy a feje majd kijött a nyakából. Hegyes vékony tűhangon kiáltotta:

- Tetű...

A gyermekek összekocogtatták a fejüket a nagy kacagástól, a bíróék Boriskája belerázta szőke fürtjeit a Pista szemeibe. A rektor úr félkarjára könyökölt és elérzékenyült:

- Hitványak vagytok, valósággal hitványak. Rajtatok kopott el az életem. Szétkiáltottam a tudómet, csak hogy ti ne legyetek tudatlanok, mint az idei birkák. Igaza van a feleségemnek, a lelkem jó feleségemnek, nem embernek való tanítónak lenni. Gyerekek, sohasem lesz olyan feleségetek, mint az enyim. Szabó Pista, gyere ide, vedd kezébe a nádpálcát és kérdezd ki a leckét. Amelyik nem tud, annak hintsd meg a fenekét. Én, én nem vesződöm többet veletek. Én kitagadlak titeket, nem vagytok tanítványaim.

Odament az ablakhoz, félretolt két gyermeket, leült a pad szélére s fejét kilógatta az ákácfa hűvösségébe. Nemsokára beleszenderedett az igazak boldogságába.

Pista egy pár perc alatt rendbeszedte a népséget s komolyan, egyszerre tagolva mondták a verset:

Egyszer a nagy szénagyűjtők
Kis egeret fogtak,
Hová tegyék, mint büntessék,
Azon tanakodtak.

Tíz órakor Füstös Dani berázta az ablakokon a csengőt. A gyermekek felzendültek s ki az ajtón, ki az ablakon ugrott ki. A rektor úr egy percre felhorkant, aztán két karjára fektette a fejét és tovább aludt.

A gyermekek boldog eláradással ömöltek szét az udvaron. Egy kis lány uzsonnáját felezte meg a csirkékkel, egy kis szőke fiú a bárány nyakát ölelte át. Szép fényes szőre volt a báránynak, a kis fiú fürtjei összereszkettek vele s olyan volt az eperfa dús boldogsága alatt, mint a gyermek Jézus. Vagy hatan a kerekas kútba kapaszkodtak s roppant erőlködéssel húztak fel egy vödör vizet. Többen körbe fogózva keringtek s tejfriss hangon énekelték:

Kis kacsa fürdik
Fekete tóba,
Anyjához készül
Lengyelországba.

És hogy a nagy sugárzó udvarról a Sátán se hiányozzék, Fejes Gyuszi felmászott az istálló tetejére s a tanító úr elsinkófált kalapját akasztotta fel a tető egyik csücskére.

Pista az egész boldog udvaron s a roppant tavasz minden dicsősége közt csak a bírók Boriskáját látta. Érezte tenyerén szőke fürtjeinek lágyságát, ajkánál duzzadt kis arca zsenge húsát, mint elfutó forrás frissességét. A Kis Márta megszólította Pistát:

- Pista, édes Pista!

Pista nem hallotta. Kis Márta megfogta a fiú kabátját s meleg, szép fájdalmas szemeit ráemelte Pistára:

- Pistuka, no!

- Mit akarsz? - riadt fel Pista.

- Hoztam túróslepényt, felét neked adom.

- Hagyj békét, edd meg a lepényedet! - és otthagya a kislányt.

Márta szemeibe nagy könnycsepp telt. Elkezdte enni a túróslepényt s könnye lassan rákeveredett. Márta az özvegy Kis Ferencnének volt a lánya. Szegény volt az öregasszony és jó volt a kis leány, mint a falás kenyér. De csúf volt az ártatlan, mint egy verébfióka. Nagy, furcsán mosolygó szája volt, kócos, egérszínű haja s két akkora szeme, mint két ablak. Pista odament a Boriskához:

- Boriska, ha káplár leszek, leszel-e a feleségem?

A Boriska kék szemei egyszerre zöldek lettek, arca még jobban felduzzadt, mondta:

- Te leszel káplár, te gyáva. Mondta Máli, hogy megfutottál a Péter Janitól.

Pistában elborult a tavasz s csak ennyi jött ki elszorult torkából:

- Én, én!

Azután odakurjantott a Péter Janinak:

- Jani te!

A Jani egy nyulat etetett zöld lapival. Felegyenedett és feléje figyelt:

- Mi a, te?

Pista odament s úgy vágta pofon Janit, hogy az az eperfa minden kis ágára egy égő gyertyát látott s a lapi kihullt a kezéből. Elöntötte Janit a nemjó és felordított:

- Az istenit a pofádnak!

Aztán felugrott a levegőbe, átkapta a Pista nyakát, egész testével ránehezedett és úgy húzta lefelé. A gyermekek odasereglettek, biztatták őket. Azok meg tépték, rúgták egymást, míg Pista a Jani hasára került, kétszer-háromszor jól földbe gyömöszölte a fejét és mondta:

- Most mehatsz a fenébe s így futok én el tőled.

Jani dühében még nem sírt, de úgy lihegett, mint a megkergetett bivaly. Nagy, kárvallott haraggal behúzódott az istállóba s onnan kiáltotta ki:

- Majd ad neked az apám!

Pista megint odament a Boriskához. Félvállát felvonta és szörnyen férfi volt. Kérdezte:

- Most már leszel a feleségem, ha káplár leszek?

A kis leány olyan arcot csinált, mint a macska, ha gombolyaggal játszik:

- Menj, üsd meg a Kis Mártát is.

A Kis Márta a kúthoz támaszkodva elrévült szemmel nézte ezt a munkás világot. Az ozsonnája már elfogyott, morzsáit a földön egy csúf kis kacska szedegette. Pista odament hozzá:

- Mit mondtál te az előbb?

A kis leány megijedt a hangtól:

- Én semmit. Kérdeztem, hogy nem eszel-e túróslepenyt.

- Hát én koldus vagyok, vagy mi! - kiáltott fel Pista és jól ráütött a kis leány kezére.

- Pista, Pista! - szisszent fel a kis lány és nedves lett a szeme.

Félrement az udvar sarkába, az ölfá mellé, ott leült egy tuskóra és csendesen sírdogált. Pista harmadszor is a Boriska elé állt. Megint csak mondta:

- Most már csak feleségem leszel, ha káplár leszek?

Boriska felbiggyesztette az ajkát:

- Ha káplár leszel is, azért harangozó fia vagy. Jó lesz majd neked a cőfalvi cigány leánya.

Pistának a szívéből egyszerre kiesett az egész virágzó tavasz. Nagyon hitványnak, nyomorultnak érezte magát. Valami végtelen düh s egy sajgó megbánás töltötte el a lelke alját. Ugy kullogott félre, mint egy megpirongatott kutya. Megállott a veteményes kert mellett, hátat fordított az udvarnak s bódult fejét belógatta a kertbe. Nézte a nővé babot, káposztát, ugorkát, de nem látott semmit, nagy zivatar toporzékolt benne.

Egyszerre csak visszafordult az udvar felé, kiabálni kezdte:

- Magyar Peti, Magyar Peti!

Egy hórihorgas, tizenegy-tizenkét éves istenteremténye futott elő lihegve, készségesen. Kerek feje, kerek szemei és kerek szája s félénkség és ajánlkozó jóság volt az arcán. A ruhája egymást mardosó foltok bakalódása volt, az egyik nadrágszára egy arasznyival kevésbé engedett a föld vonzóerejének, mint a másik. Sovány, de csontos gyermek volt s a válla tartásában azért volt valami eldugott

legénykedés. Két éktelen nagy ócska cipő volt a lábán, miknek orrai a térdéig kanyarodtak vissza. Szegény Peti valahonnan Magyarországról került ide Székelyországba, az anyja napszámosné volt. Aztán egyszer az anyja azt mondta: - Nekem elég volt a napszámból - és meghalt. Pedig volt még egy vasárnapi szoknyája meg két inge. A fősvény Séra Mihályék elhasználták a szoknyát és a két inget, magukhoz vették Peti-t s dolgoztatták, mint a marhát. Ha a pityóka nem kapott elég esőt, Pista kapott pofont, ha aratáskor sok eső volt, Pista kapott pofont, ha Séra Mihály összezökkent a feleségével, az asszony jobbfelül, az ember balfelül ütötte ki rajta a haragját. És mindig mindenki minden ütésnél azt mondta neki: - Te háládatlan! - És minden ütésre ráadásul koplalással büntették.

Peti nagyon szerette Pistát. Mert Petinek kellett valaki, akit szeressen, akihez jó fiú, akinek cirógatott kutyája legyen. Eleinte a Kónyáék vén lovát szerette, de az a levegőbe dugta a négy lábát és megdőglött. Most testestől, lelkestől Pista mellé szegődött.

Pista sötéten lobogott fel:

- Te Peti, tudd meg, hogy a Boriska égetni való boszorkány és Kálmán királynak sz-m az orrára.

Peti tisztelte a földi hatalmasságokat, de Pistát még jobban szerette s még egy kisujját sem nyujtotta ki Kálmán király védelmére. Pista újból felzúdult:

- Leszek én még úr, olyan nagy úr leszek, mint a pinty!

Peti egyetlen duzzadt helyeslés volt. Pista megjuhászodva mondta:

- Peti, te vagy az egyetlen barátom a világon. Este vacsora után légy a templom előtt. Kimegyünk a Feketeügyre vidrát lesni.

Pista alatt egész nap földrengés volt. Ebéd után lefeküdt a kertbe a friss szénacsomóra. Egy percre elaludt, de álmában a Kis Márta jött eléje két nagy könnyes szemével és felriadt. Lelke, mint egy undorodott száj, érezte rosszasa izét s szeretete volna kihányani. Egy-két éretlen szilvát tett szájába, összerágta, kiköpte. Még a Benedek bá meséi sem érdekelték ma. Szeretett volna nyargalni, berohanni végtelen mezőket, kiabálni, csúf állatokat kergetni s aztán holtra fáradva eldőlni a fűvön. Vacsora után még egy pár percet az anyja szoknyája mellett ténfergett, de mikor a Benedek bá rágyújtott, kiosont a holdvilágos éjszakába.

Mert a hold lobogott, mint egy felgyújtott szénakazal. A csendes uccákat átlehelték a mezők. Erdő, hegy és bűjt virágok küldték ide csókjaikat, hogy a fáradt ember nyugvása frissítő legyen. A telkeken még égett a vacsora tüze s még csendes beszélgetés hallszott ki az udvarokról. A templom fehér volt a holdvilágban, mint a kiterített vászon.

Pista a templom elé érkezett és halkan súgta:

- Peti, Peti te.

Senki sem felelt. Pista körüljárta a templomot, Peti nem volt sehol.

- Megnézem, mit csinál - mondta és a Sέραék felé vette útját.

Amint közel ért a házhoz, megállott és hármát nagyot füttyentett. Egy sötét árnyék jelent meg a kapuban.

- Peti, Peti te, gyere, siess már.

- Majd megpetizlek én, csunya varangybékája. A Petidet jól elvertem és bezártam az ólba. Csak eszik a disznó, hogy lyukassza ki a bendőjét a féreg és nem dolgozik. Hát akkor üljön a disznóólban. Te pedig hordd el innen a vékonyodat, ne csábítsd naplopásra, mert bizisten elnyujtalak.

Az öreg Sέρα kárpált, mint egy megrúgott vén kutya. Pista elinalt. A templom előtt egy percre megállott és felnézett a pléhtetőre, melyből kiragyogtak a beléhullott csillagok. Már hazafelé vette léptét, de újból megállott. Szembenézett a hallgató faluval, mely csendesen úszott a hold fényes vizében. Bemenni most a sötét konyhába, bebújni a kis szűk ágyba, leereszteni a szemek szemfödelét, aludni, mint édesapja a koporsóban, mikor künn ez a nagy ragyogású végtelen éjszaka van!

- Kimegyek magam - mondta és nagy bátorság melegegett a testébe.

A Bartalitsék élete mellett került ki a mezőknek. Egy nagy zabföldön vitt az út a Feketeügy felé. A zabszálak olyan vidáman lubickoltak a holdban s fürtös fejük úgy dugták be az éjszakába, mint egy kíváncsi leány. Mikor a zabföld végére ért, előtte volt a folyó, túl a háromszéki síkság s az elszórt falvak fehér faltjai. Még tovább a szórtalan hegyek. Pista megállott. És akkor előtte állott az egész nagy éjszaka s millió szemével csak a kis fiút nézte. Fényes volt a világ, de azért egy nagy döbbenet feszült a beszédnélküli dolgokban. Pistának megállott a szíve.

Ebben a percben meleg nedvességet érzett a kezén. Megrándult. Hát a Gyöngyös két meleg szeme nézett fel rája. Átölelte a kutya nyakát s most már megindult a folyó felé.

Felment a fahídra, mely fekete volt a fényes folyó fölött. A Feketeügy halkán, egyetlen fényes lapban csúszott tovább, csak a híd körül vert fényes gyűrűket a víz. A fűzek lombja mint ezüst eső hullott a víz felé. A föld nedves mélyedéseiben kis fehér ködgyermek szundikáltak s göndör fejüket odaszorították a füvek lágy melléhez. A síkságon ragyogtak Barátos, Borosnyó, Páké, Zabola, Zágon, Telek tornyai. Még a cőfalvi kis templom tornyocskája is idekukucskált, mint egy vizet ivó rigó csőre.

Minden fényes volt, hallgatag és szomorú. Pista egyszerre látta a Kis Márta fájdalmas arcát és felriadt szemeit. Látta a Magyar Peti nyurga alakját, amint begömbülve a disznóólba, sírva tapogatja a kapott korbács nyomait. Milyen rossz ő és milyen rosszak az emberek és hogy